

Od masońskiej republiki do Fatimy

Autor tekstu: **Mariusz Agnosiewicz**

Jeśli prawdą jest, jak sądzą niektórzy, że tylko rzeczy smutne są piękne, to Portugalia jest jednym z najpiękniejszych krajów świata. Roztańczeni na ulicach Rio de Janeiro Brazylijczycy kpili ze stereotypu smutnego i wiecznie zadumanego Portugalczyka. Nic dziwnego, że się oddzielili. Muzyka fado (los, przeznaczenie), przeniknięta uczuciem *saudade*, które ma być narodową cechą Portugalczyków, jest tego przejawem najwyraźniejszym.

Portugalia przeżyła swój gwałtowny projekt laicki oraz równie gwałtowną nań reakcję. Republika Portugalska została wprowadzona w 1910 r. Jej projekt miał być przygotowany w portugalskich łóżach wolnomularskich.

Portugalskie wolnomularstwo od początków tworzyła klasa średnia, zwłaszcza jej wyższa część, z niewielkim wsparciem arystokratów. Początki portugalskiej masonerii sięgają 1802 r. kiedy powstał [Grande Oriente Lusitano](http://en.wikipedia.org/wiki/Grande_Oriente_Lusitano) (http://en.wikipedia.org/wiki/Grande_Oriente_Lusitano). Do 1812 istniało jedynie 13 łóż w samej Lizbonie. Do 1912 r. liczba wolnomularzy nie przekraczała 3 tys., co jednak jak na małą Portugalię było liczbą wcale dużą.

Jesień monarchii

Portugalska masoneria od swych początków zrzeszała republikanów knujących przeciwko monarchii. Już w 1817 r. aresztowano i ścięto głowę portugalskiej masonerii, gen. Gomeza Freyre'a, za spiskowanie przeciwko monarchii, jakkolwiek w wolcie Freyre'a masoni byli jeszcze po obu stronach konfliktu.

W Rewolucję Liberalną z roku 1820, która doprowadziła do zastąpienia monarchii absolutnej — konstytucyjną, zaangażowali się już niemal jednomyślnie. To najważniejsze dokonanie polityczne portugalskich wolnomularzy w XIX w. (później jeszcze, w 1867, doprowadzili do zniesienia kary śmierci). Wkrótce po przewrocie liberalnym od lat 30 XIX w. obrali wyraźny kurs antyklerykalny, w Kościele upatrując źródła wielu problemów ówczesnej Portugalii. Wydano wówczas pierwsze ustawy o konfiskacie dóbr kościelnych, przede wszystkim zakonnych, a wszystkie zgromadzenia zostały usunięte z kraju. W 1901 roku zalegalizowano co prawda powrót duchowieństwa zakonnego, ale pod warunkiem, że podejmą się jedynie działalności oświatowej lub charytatywnej.

W latach 30. XIX w. król powierzył władzę wykonawczą, jako premierowi, Bernardo de Sá Nogueira de Figueiredo, Pierwszemu Markizowi Sá da Bandeira — czołowemu wolnomularzowi tego okresu. W 1848 r. uformowała się Komisja Rewolucyjna Lizbony, która jest postrzegana jako zarodek późniejszej Partii Republikańskiej, odgrywającej czołową rolę polityczną w okresie Pierwszej Republiki. Komisję Rewolucyjną utworzyli w większości wolnomularze — wielcy mistrzowie António Rodrigues Sampaio i José Estevão de Magalhães.

Wkrótce po Rewolucji Liberalnej, w 1822, powstała organizacja karbonariuszy (Carbonária), wzorowana na karbonaryzmie włoskim, rekrutująca się głównie z niższych sfer klasy średniej. Było to antyklerykalno-rewolucyjne towarzystwo konspiracyjne po wojskowym przeszkoleniu. Zorganizowane w dużej mierze na wzór masoński, łączone z wolnomularstwem, aczkolwiek karbonaryzm nie jest masonerią, to jednak często orbitował wokół masonerii (choćby poprzez personalne powiązania). Karbonaryzm był znacznie bardziej radykalny w swych założeniach i formach działania niż dopuszczała to masoneria, trudno jednak zaprzeczyć temu, że portugalski republikanizm to dziecko masonów i karbonariuszy. Carbonária odrodziła się w radykalniejszym wydaniu w 1896 z tajnego stowarzyszenia studentów - Akademickiego Wolnomularstwa ([Maçonaria Académica](http://pt.wikipedia.org/wiki/Maçonaria_Académica)) (http://pt.wikipedia.org/wiki/Maçonaria_Académica), kierowanego przez bibliotekarza Luz de Almeida, który rok później został inicjowany do loży masońskiej Wielkiego Wschodu Portugalii (organizacji dysydenckiej wobec Grande Oriente Lusitano), jakkolwiek później związał się z Grande Oriente Lusitano. W roku 1900 Almeida był współzałożycielem loży Montanha (GOL), która stała się główną centralną republikanizmu i aktywizmu politycznego w Wielkim Wschodzie, a także jego łącznikiem z karbonaryzmem. W 1908 r. karbonariusze Alfredo Costa i Manuel Buíça zorganizowali zamach na króla Carlosa I i jego najstarszego syna, co okazało się kluczowym wydarzeniem dla proklamowania w 1910 r. [Pierwszej Republiki](http://en.wikipedia.org/wiki/Portuguese_First_Republic) (http://en.wikipedia.org/wiki/Portuguese_First_Republic). W przeddzień ogłoszenia republiki karbonariusze zrzeszali już ok. 40 tys. osób.

W 1907 r. karbonaryjska frakcja doprowadziła do wyboru na Wielkiego Mistrza GOL adwokata,

dziennikarza i pisarza, Sebastião de Magalhães Lima (1851-1928), który w okresie Pierwszej Republiki utrzymywał w Wielkim Wschodzie wyrazisty republikański kurs. Wkrótce po swoim wyborze Lima goszcząc w siedzibie Wielkiego Wschodu Francji zapowiedział chęć obalenia monarchii i zaprowadzenia laickiej republiki.

Masoneria carbonaria i I Republika

Doprowadzono do tego 5 października 1910 roku. Władzę objęli wówczas wolnomularze. Prawnik i pisarz Teófilo Braga (1843-1924) został prezydentem rządu tymczasowego. Ministrem spraw wewnętrznych został António José de Almeida (1866-1929). Ministrem sprawiedliwości zaś - Alfonso Costa. Większość parlamentarzystów była również członkami łóż. W zasadzie w okresie całej Republiki, do 1926 r., ok. połowy ministrów kolejnych rządów było wolnomularzami. Trzech wolnomularzy obejmowało urząd prezydencki: Bernardino Machado, Sidónio Pais i António José de Almeida. Nie dziwne przeto, że zaowocowało to znaczącym wzrostem liczby portugalskich masonów w okresie Pierwszej Republiki do ok. 4 tys.

W owym czasie ok. 77% ludności nie umiało czytać ani pisać. Historyk A. H. de Oliveira Marques stwierdził ironicznie, iż Portugalczycy ulegali wówczas wpływom fanatycznych księży i czarownic. Wprowadzenie republiki rozegrało się pokojowo. Mówiło się, że proklamowano ją przez telegraf. Rychło jednak kurs zaczął przyspieszać. Stwierdzono, że na drodze szybkiej modernizacji stoją mocne wpływy Kościoła. Pierwszym krokiem władz, trzy dni po proklamowaniu republiki, była kasata wszystkich kongregacji zakonnych oraz wydalenie z kraju tych zakonników, którzy nie zgodzili się porzucić życia monastycznego. Wygnano też jezuitów. Po raz drugi w historii Portugalii. 19.10.1910 odwołano ambasadora przy Stolicy Apostolskiej, a nuncjusz musiał opuścić Portugalię; dzień wcześniej usunięto z budynków publicznych symbole katolickie; 22 X zakazano nauczania religii w szkołach wszelkich stopni i typów, 23 X zlikwidowano wydział teologiczny oraz katedrę prawa kościelnego na uniwersytecie w Coimbrze, zamknięto też 8 z 13 seminariów duchownych; 26 X zniesiono święta katolickie jako dni wolne od pracy, a niedziele nazwano „dniami odpoczynku” (*dias de folga*) zaś Boże Narodzenie było okresem świątecznym jako „Święto Rodziny”; 28 X usunięto z armii kapelanów, a umundurowanym wojskowym zakazano uczestnictwa w nabożeństwach.

Wzorowany na ustawodawstwie III Republiki Francuskiej dekret Rządu Tymczasowego z 20 IV 1911 przeprowadzał całkowity rozdział Kościoła od Państwa (tzw. *Lei da Separação*), ogłaszał równość wszystkich wyznań, zakazywał nauki religii w szkołach oraz nauczania przez osoby duchowne, wprowadzał wymóg uzyskiwania zezwoleń na publikację listów pasterskich, nacjonalizował własność kościelną (włączając w to obiekty sakralne i ich wyposażenie), wprowadzał nadzór administracyjno-policyjny nad zbiorowymi praktykami religijnymi. Autorem tego dekretu był minister sprawiedliwości, lider Partii Republikańskiej, brat Afonso Costa. Utworzono wreszcie „stowarzyszenia kultowe” (*associaçoes cultuais*), kontrolujące organizację i przebieg nabożeństw katolickich, do których nie mogli należeć księża, ani tym bardziej nimi kierować.

Skasowano wszystkie wydatki publiczne związane z kultem religijnym oraz utrzymaniem kleru, ustanawiając jednocześnie pensje księży-legalistów. Zakazano ponadto noszenia publicznie sutann księżom, a habitów zakonnikom, święta kościelne zastąpiono ceremoniami świeckimi, a procesje stały się nielegalne. Laicyzacja sięgnęła także prawa cywilnego i życia społecznego; ustawa z 3.11.1911 wprowadzała prawo rozwodowe, niezależnie od rodzaju ślubu (kościelnego czy cywilnego), natomiast dwie ustawy, ogłoszone w grudniu tegoż roku, wprowadziły śluby cywilne dla wszystkich par, zlikwidowały pojęcie prawne „głowy rodziny” i zrównały w prawach dzieci pozamałżeńskie z małżeńskimi; znowelizowany 18.2.1911 kodeks cywilny pozbawiał skutków prawnych jakiegokolwiek akty religijne (chrzty, śluby etc.); zsekularyzowane zostały również cmentarze. W odwecie za protest episkopatu przeciwko laicyzacji państwa, edukacji i prawa małżeńskiego oraz papieża Piusa X w encyklice *Iam dudum in Lusitania* (24.5.1911), biskupi, począwszy od ordynariusza Beji, a skończywszy na arcybiskupie Évory, byli skazywani na banicję ze swoich diecezji, a niektórzy w ogóle z kraju, tak, że już w połowie 1912 ani jeden biskup z metropolii nie urzędował w swojej diecezji; w 1913 zostały zerwane stosunki dyplomatyczne z Watykanem.

Laicyzacja ta nie wolna była od przejawów przemocy, w czym celowali karbonariusze. Costa zapowiedział, że katolicyzm zostanie wykorzeniony w ciągu dwóch pokoleń. W latach 1915-1917 zginęło ok. 4 tys. Portugalczyków, więcej niż na froncie wojennym we Francji. Spalono 100 kościołów. To najgorszy sposób krzewienia ateizmu. Niedźwiedzia przysługa dla wolnomyślicieli.

Istniały też silne powiązania między główną partią tego okresu — Partią Republikańską,

a Wielkim Wschodem. Kiedy jednak doszło do rozłamu w partii na skrzydło lewe brata Alfonso Costy i skrzydło prawe brata António José de Almeidy (Republikańska Partia Ewolucjonistyczna) i Brito Camacho (Unia Republikańska), Wielki Wschód pod kierownictwem przyjaciela Costy, poparł i związał się ze skrzydłem lewym.

Spory polityczne przełożyły się również na podziały w ramach masonerii. Wolnę poprowadziła struktura tzw. wyższych stopni, Rada Najwyższa 33 Stopnia, która utworzyła Grémio Luso-Escocês, wyciągając z Wielkiego Wschodu kilkadziesiąt łóż i innych grup.

Wielki Wschód zorganizował w 1913 r. w Lizbonie Międzynarodowy Kongres Wolnomyślicieli. Kościół nie dawał sobie rady z połączonymi siłami masonów, wolnomyślicieli, demokratów i liberałów. Na pomoc wezwano samą Matkę Boską, która w Fatimie opowiedziała się przeciw liberalnej i bezbożnej demokracji. Im bardziej rząd ograniczał wolność wierzenia, tym wyraźniej widziano Matkę Boską w dziwnych zjawiskach atmosferycznych („cud Słońca”) nad Fatimą. Cud był reakcją stricte polityczną, nadzwyczajną odpowiedzią na nadzwyczajny ucisk i brak innych środków samoobrony. Powinien być też rozpatrywany z punktu widzenia psychologii społecznej. Matka Boska przyniosła nowinę: „Portugalia zawsze zachowa wiarę”.

Jeszcze w tym samym roku wybuchło powstanie w którego wyniku Silva Pais ogłosił się dyktatorem. Według Oliveiry Marquesa, to Rada Najwyższa 33 Stopnia odpowiedzialna była za zainstalowanie na stanowisku dyktatora i krótkotrwałego pogromcy Republiki brata Sidónio Paisa. Pais usiłował zaprowadzić w Portugalii ustrój prezydencki, zrezygnował też z laickiego kursu. W maju 1918 r. proklamowano Nową Republikę z Paisem jako prezydentem. Dzięki niemu biskupi wrócili do swych diecezji, wznowiono stosunki dyplomatyczne z Watykanem, złagodniono ustawę o rozdziale Kościoła od Państwa. Portugalski symbol antyklerykalizmu, zwany *Mata-Frades*, 'zabójcą zakonników' - Alfonso Costa, znalazł się na emigracji w Paryżu, skąd już nigdy nie powrócił. Porzucił ateizm i popadł w bigoterię. Kiedy w następnym roku prezydent został zamordowany przez karbonariusza, ofensywę podjęli monarchiści wywołując kolejną rewoltę. Nic z niej ostatecznie nie wyszło a ostatni okres republiki (1919-1926) należał do skrajnej lewicy.

Według prof. Manuela Bragi de Cruz, wykładowcy historii na Uniwersytecie Lizbońskim, „Pierwsza Republika była próbą zmodernizowania narodu na siłę i wbrew jego woli.” W roku 1926 przeprowadzono skutecznie wojskowy zamach stanu.

Nowe Państwo

W 1931 r. poświęcono Portugalii zwycięskiej Matce Boskiej z Fatimy. Rok później Salazar objął pełnię władzy (do 1968) i zlikwidował resztki demokracji i parlamentaryzmu.

1 stycznia 1933 proklamowano „Nowe Państwo” (*Estado Novo*). Antonio Salazar, wcześniej jako minister finansów z wykształceniem ekonomicznym, zrównoważył budżet i ustabilizował walutę. Od uchwalenia konstytucji w 1933 r. system społeczno-gospodarczy oparł na korporacjonizmie. Pozostawał też pod wpływem wzorów włoskiego faszystów, aczkolwiek nie był to ustrój ściśle faszystowski, a Salazar toczył spory z portugalskimi faszystami skupionymi w ruchu syndykalistycznym. Zakazał działalności partii politycznych (prócz Unii Narodowej), rozbudował policję polityczną PIDE, tłumił opozycję. Poparł gen. Franco. Zapewnił Kościołowi katolickiemu uprzywilejowaną pozycję, zawierając w 1940 r. konkordat, ale odrzucił wprowadzenie katolicyzmu jako religii państwowej. Niemniej jednak konkordat był bardzo dla Kościoła korzystny, stanowił m.in., że nauka wykładana w szkołach publicznych będzie zgodna z zasadami doktryny i moralności katolickiej. Małżeństwa kanoniczne (zrównane z cywilnymi) nie mogły być zerwane prawnie (mógł to jednak uczynić Kościół unieważniając małżeństwo). Zmieniono to dopiero w 1974 r., zastępując odpowiednie sformułowanie nowym: „małżonkowie... nie powinni zwracać się do organów cywilnych z prośbą o rozwód” (co znaczyło, że już jednak mogli).

W 1942 r. rumuński religioznawca Mircea Eliade napisał esej wychwalający *Estado Novo*, w którym czytamy: „Państwo Salazara, zarazem chrześcijańskie i totalitarne, jest pierwszym i czołowym opartym na miłości”.

Faszystami portugalskimi w ściślejszym tego słowa znaczeniu byli działacze skupieni w Ruchu Narodowo-Syndykalistycznym. W samej Portugalii nie odegrali znaczącej roli, ale organizacja wywarła spory wpływ na hiszpańską Falangę. RNS pojawił się w 1932 r. na czele z Francisco Rolão Preto, opierając swoją doktrynę na tradycjach monarchicznych i tzw. integralizmie luzytańskim, czyli ruchu metapolitycznym, opartym na doktrynie nacjonalistycznej, tradycjonalistycznej i monarchistycznej Antónia Sardinhy, będącym jednym z głównych przejawów kontrrewolucji XX w. Ich celem było państwo korporacyjne, a symbolem krzyż Zakonu Rycerzy Chrystusa, który miał podkreślać ich chrześcijański etos. Stworzyli jednostkę milicyjną znaną jako „Niebieskie Koszule” (*Camisas azuis*).

Byli krytyczni wobec reżimu Salazara, który według nich w niewystarczającym stopniu rewolucjonizował państwo portugalskie. Ze względu jednak na przyjaźń między Salazarem i Preto, syndykaliści nie byli nękani przez autorytarne państwo. Po próbie zamachu stanu w 1935 r. znaleźli się w niełasce.

Republika Goździkowa

Nowe Państwo Salazara obalone zostało 24 kwietnia 1974 przez wojskowy zamach stanu, który zaprowadził demokrację. Nie popełniła ona błędów tej pierwszej, nie starała się modernizować na siłę i ekspresowo. W 1986 r. Portugalia przystąpiła do EWG. Nie gnębi religii. Kraj się integruje europejsko ...i ateizuje. Chrześcijaństwo powoli zanika. Portugalia upodabnia się sukcesywnie do reszty kontynentu. Dziś Portugalia znajduje się na liście 50 najbardziej zateizowanych państw świata.

Od 2010 Portugalia jest epicentrum kryzysu bankowego w Europie. Od 3 lat nie może odzyskać stabilności finansowej i politycznej. Zob. [2010-13 Portuguese financial crisis](http://en.wikipedia.org/wiki/2010-13_Portuguese_financial_crisis) (http://en.wikipedia.org/wiki/2010-13_Portuguese_financial_crisis)

Historia się zapewne nie skończyła.

Podobna tematyka na: [Portugalia Online](#)

Zobacz także te strony:
[Konstytucja Republiki Portugalskiej](#)

Mariusz Agnosiewicz

Redaktor naczelny Racjonalisty, założyciel PSR, prezes Fundacji Wolnej Myśli. Autor książek [Kościół a faszyzm](#), [Anatomia kolaboracji](#) (2009), [Heretyckie dziedzictwo Europy](#) (2011), trylogii *Kryminalne dzieje papieżstwa*: [Tom I](#) (2011), [Tom II](#) (2012). Koordynator ceremonii humanistycznych.

[Strona www autora](#)

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 11-09-2007 Ostatnia zmiana: 08-07-2013)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5552) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,5552>)

Contents Copyright © 2000-2012 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2012 Michał Przech

Właścicielem portalu Racjonalista.pl jest Fundacja Wolnej Myśli.
Autorem portalu jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie elementy tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl